

Головне завдання робітничих шкіл полягало в тому, щоб підготувати робітничі кадри для підприємців, виховати позитивне ставлення до праці, добропорядність.

Цей проект не був прийнятий, але відкриття в кожному приході шкіл для бідних дітей на той час було прогресивним явищем. Із викладеного вище, можна зробити такий висновок:

1. Заслуга Д.Локка полягає в тому, що він виступив з критикою теорії природжених ідей і науково обґрунтував досвідне походження людських знань, це вчення є основою теорії пізнання, що уявлення і поняття у людей виникають під впливом сприймання предметів зовнішнього світу, через органи відчуттів, вони і є джерелом пізнання світу. Д.Локк писав: «От воспитания и внешних обстоятельств зависит поэтому все развитие человека» (Коменский Я.А., Локк Д., Руссо Ж.Ж., Песталоцци И.Г. Педагогическое наследие. – М., 1988. – С. 139).

2. Вся система виховання джентльмена, представника нового класу підприємців була направлена на підготовку до практичної діяльності, необхідної для ділових справ в реальному житті. Д.Локк розробив новий зміст освіти, звернувши особливу увагу на індивідуальну форму навчання і розвиток мислення.

3. В систему виховання джентльмена Д.Локк вводить і фізичну працю, але не для виробництва матеріальних цінностей (джентльмен – виходець з багатой сім'ї і він не збирається працювати на підприємстві фізично), а для відпочинку і ознайомлення з різними ремеслами і землеробством.

4. В записці «Робітничі школи» Д.Локк пропонував в кожному приході для бідних дітей, батьки яких не можуть дати дітям освіти, відкрити робітничі школи. В цих школах діти віком від 3 до 14 років навчалися б різних ремесел і виготовляли різні вироби. Таким чином планувалася підготовка робітничого класу для нового суспільства.

СІЯЧ ОСВИТИ І ДУХОВНОСТІ.

ДО 180-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ П.О.КУЛІША.

(О. О. Л ю б а р).

Пантелеймон Олександрович Куліш (1819-1897) залишив значну культурну спадщину як визначний поет, драматург, історик, фольклорист, етнограф, мовознавець, викладач тощо. Не менш вагомою є його освітньо-педагогічна діяльність. Дослідники його творчості стверджують, що якби П.О.Куліш написав тільки "Граматику", то й цим доробком він увійшов би до числа визначних українських просвітителів. Його "Грамадка", створена у 1854 році, мала широке визнання у народі і отримала назву "кулішівки". Це про неї схвально відгукнувся Т.Г.Шевченко, називаючи її першим вільним променем світла, який може проникнути в здавлену кріпацьку голову.

Взятися за створення "Граматки" П.О.Куліша примусив надто складний шлях навчання дітей у тодішній школі. З цього приводу просвітитель пояснював: "Скільки не є у нас на Україні граматик і букварів, то всі вони не годяться нам для першої науки письменства, бо друковані не нашою мовою, а через те всяка дитина довго нудиться над книжкою, поки навчиться іноязичні слова розбирати, через те надовго діти з дому до науки одлучаються, од роботи одвикають, псуються без отцевського й материнського догляду".¹

Крім цього український правопис був надзвичайно строкатим, не уніфікованим, що пояснювалося не погодженістю мовних правил в українських землях, що входили тоді до різних імперій. Тому то П.О.Куліш усуває строкатість правопису рідної мови, забезпечує уніфікацію мовних та писемних правил. Він спрощує український правопис і пристосовує його до найлегшої вимови слів, беручи за основу полтавсько-чигиринський діалект.

Подається у "Граматці" азбука, маленька азбука, прописна азбука, стрічна азбука, крива азбука тощо, даються поради щодо її засвоєння.

Потім розроблено шість уроків по засвоєнню складів, їх різновидів та розділ "Читання по верхах".

Крім азбуки, складів та правопису в "Граматці" подаються розділи: "Прислів'я", "Яка була доля нашого народу од найдавніших часів", "Арифметика", "Слово для письменних".

Розділи "Прислів'я" та "Яка була доля нашого народу од найдавніших часів" мали призначення для читання. Зміст їх був насичений народною мудрістю та правдою життя. "Приказка, - стверджує Куліш, - живе з давніх давен між народом. А нам предківський заповіт, як треба світ розуміти, як між людьми обертатися. Тим то, хто хоче піддержати свою річ, щоб більше дано їй віри, що вона не дурниця, той спирається на прислів'я, яко на отцевське й предківське добре випробуване слово".

Розділ "Яка була доля нашого рідного краю од найдавніших часів" містить коротку історію України, автором подається характеристика її політичного самоврядування, описується багатомісячна боротьба козаків з турками, татарами, поляками та іншими загарбниками, маються географічні описи української землі.

У розділі "Арифметика" подаються відомості про саму науку, її практичне застосування, ілюстрації наявних цифр, закінчуючи мільйонним розрядом. Кожній математичній операції присвячено свій підрозділ. Подано також таблицю множення з детальними описаннями її користування та кілька задач для розв'язування.

У "Слові для письменних", що виконує роль своєрідних, програмових вказівок, автор закликає педагогів розвивати національну свідомість маленьких громадян та мову.

"Граматка" була сприйнятою в народі і відіграла визначальну роль у поширенні освіти в Україні.

¹ Веркалець М. М. До 170-річчя з дня народження П.Куліша. Освітньо-педагогічна спадщина //Рад. школа, 1989. - № 8. - С. 87-88.

Просвітитель провідну роль у духовному розвитку людини надає рідній мові, яка є неоцінним скарбом духовного зростання юних. У вірші “До рідного народу” поет підкреслює виключну роль рідної мови:

Єдиний скарб у тебе - рідна мова,
Заклятий для сусідського хижацтва.
Вона твого життя міцна основа,
Певніша над усі скарби й багатства.¹

Народну мову, просте слово Куліш вважає безпосереднім виливом екзистенціальної “глибини” людського ества, безпосереднім “голосом” серця. Таке просте, щире слово Куліш протиставляє штучній мові літературних салонів як чомусь “чужому” (навіть “іноземному”). І хоча проста людина (близький до землі житель хутора, селянин) шанує “розумність” такого слова, яке походить із розуму (“з голови”), в серці своїм, як правило, зовсім несвідомо береже рідне слово як найбільший скарб свого ества.²

Духовне зростання молоді, на думку просвітителя, визначається батьками, родиною. Саме вони створюють рідномовне оточення, в якому дитина оволодіває не тільки мовою, а й засвоює різні життєві навички та етику народу - відбувається становлення почуття поваги до старших, любові до батьківського краю, його звичаїв. Ця думка П.О.Куліша знайшла втілення у творчості І.І.Огієнка, який написав славетну працю під назвою “Наука про рідномовні обов’язки”, змістом якої є завдання і діяльність батьків, родини, школи, громадськості, держави по прилученню дітей до рідної мови, а з нею і до культури свого народу.

П.О.Куліш невтомно працював на ниві народного просвітництва, дбаючи про доступність освіти, її гуманні, духовні цінності. Його непокоїла відірваність тогочасної освіти від потреб народу, що вела до денаціоналізації, зпідліття моралі. У “Листах з хутора” педагог розглядає проблему “батьків і дітей” яка загострюється в міру зростання освіченості молодих і їх відходження під впливом останньої від народного способу життя. У часи тоталітарного режиму ця думка педагога подавалася викривлено як така, що заперечує повноцінну освіту молоді і обмежує її “хуторянською”. П.О.Куліш же засуджує таку освіту, що веде до відчуження від родини, народної моралі та одвічних патріархальних цінностей, вона є шкідливою. Наслідки такої освіти проявляються у яничарстві та духовному виродженні “освічених” українців, що було метою колоніального режиму. Тому нападки Куліша на “високу” освіту були його протестом проти антиукраїнської освітньої політики царизму, засобами якої український народ позбавлявся своєї інтелігенції, духовної еліти.

Засуджує педагог і дух наживи, який пронизує цивілізоване “освічене суспільство і призводить до падіння моралі”. Для представників такої цивілізації “усе тільки сбыт и потребление на умі”, а всі прагнення зводяться аби “звесь мир закипів торгом”... На жаль сьогодні ми знову переживаєм подібні часи, коли

¹ Куліш П. О. Твори: В 2-х т. - К.: Наукова думка, 1994. - Т. 2. - С. 385-386.

² Бичко А. К. Класична доба української філософії. /У кн.: Філософія: Курс лекцій: навч. посібник /Бичко А. К. та інші. - К., 1994. - С. 266.

духовність не є пріоритетом освіти, а остання утримується за остатковим принципом і переводиться на ринкові рейки.

Куліш відстоював народну школу, в якій би жили кращі освітні традиції народу. Основне призначення такої школи полягає у прилученні дітей до хліборобської культури, вироблення у них народного світосприйняття. Освіта і виховання в народній школі поєднує людину з природою, рідною землею і така особистість “твердо на своїй рідній землі стоїть”.

П.О.Куліш бачить народну школу такою, що зміцнює здоров’я юних, дбає про їх духовний розвиток, виховує творців життя. Освітнім ідеалом просвітителя є люди, світлі душею, міцні здоров’ям і “... здатні запосовану по всій землі жизнь оправити...”

Освіта в поглядах П.О.Куліша є засобом формування свідомості, народотворення. Він прагне про той час, коли значно підніметься освітній рівень українців, що допоможе їм усвідомити свій підневільний стан, об’єднатися і вибороти собі кращу долю. Національно свідомий народ здатний осмислити своє місце і роль серед інших народів, вибороти свою незалежність:

О козаки, народ мій завзятий,
Первоцвіте між нами, лицарями,
Хто б ваші душі вмів собі з’єднати,
Той царив би над всіма царями!

П.О.Куліш розглядає українську освіту складовою частиною європейського освітнього процесу. Він констатує, що в різні часи української державності українська школа мала значні здобутки, якими захоплювалася освічена Європа (вивчення творів античних філософів у школах Київської Русі, загальна грамотність населення в тому числі дівчат і жінок в Козацькій республіці, діяльність братських шкіл з прообразом класно-урочної системи навчання тощо). У свою чергу українське шкільництво багато запозичувало цінних освітніх надбань сусідніх народів Європи. Тому, на думку просвітителя, вітчизняна школа повинна й надалі гармонійно поєднувати українську освіту із здобутками європейської культури. Це значно підніме рівень духовного життя українського суспільства, якому він передрікає велике майбутнє: адже якщо українці змогли зберегти свої гарні природні властивості не зважаючи на матеріальне приниження то, “що ж буде з цим народом, стверджує П.О.Куліш, коли дух європейської освіченості увійде в цю похмуру закутину?”

Просвітня діяльність П.О.Куліша, його педагогічні погляди сприяли подальшому розвитку вітчизняного шкільництва, служать і сьогодні духовному відродженню українського народу.